

G. ANGELIČIN ŽURA

NEWLY DISCOVERED IMAGES OF THE SEVEN WISE MEN IN THE OHRID REGION

Key words: *The Seven Slav Saints Cyril and Methodius, Saints Clement and Nahum, churches: Dormition of the Holy Virgin, St. Peter and Paul, St. Athanasius, Rebirth*

Abstract: *The paper articulates about several newly discovered images of The Seven Slav Saints in the vicinity of Ohrid. These images originate from the end of the 19th to the beginning of the 20th centuries. Illustrating that the composition of The Seven Slav Saints/Seven Commencement was often painted and was an inspiration message of the Macedonian Rebirth in the 19th century.*

The cult of the Slavic saints **the Seven Wise Men** was restored in the 18th century when in Moskopole, in the famous printing press of Gregory Moskopolski, the *Akolutija* was printed.¹ This church collection contains biographies of saints, which the Ohrid Archbishopric celebrates. In addition to the service dedicated to St. Clement, St. Naum – the miracle maker, the Ohrid Tiberiopolitan martyrs and other cults of new martyrs, the cult of the Seven Wise Men has a prominent place.² The texts in the *Akolutija* have influenced the painters to start painting the Seven Wise Men on frescoes and icons.

The painters from the Korcha and Moskopole region had a special dedication to the cult of the Seven Wise Men. The presentations of these saints preserved in the southwestern part of the Ohrid diocese are obvious evidence for that.³

This cultural and artistic growth lasted until the abolition of the Ohrid Archbishopric in 1767.⁴

¹ L. Petit, *Bibliographie des Acoluthies greques*, Bruxelles 1926; M.D. Peyfuss: *Die Akademie von Moschopolis und ihre Nachwirkungen im Geistesleben Südosteuropas*, (bot. Studien zur Geschichte der Kulturbeziehungen in Mittel- und Osteuropa, III) Berlin 1976, 114-128; Prof. Dr. Stilian Adhami, *Voskopojja-Lustruar*, Tirane 2008, 62

² Ц. Грозданов, *Портрети на Светителите од Македонија од IX до XVIII век*, Скопје, 1983;

³ Ц. Грозданов, *Уметноста и културата на XIX век во Западна Македонија*, МАНУ, Скопје, 2004;

After discontinuation of several decades, accompanied by dramatically historical events, in the middle of 19th century, during the Revival, the interest of the painters for the representation of the Seven Wise Men reappears.

Dicho Zograf has a significant contribution to the shaping of the new revival edition of the Seven Wise Men. He paints the first composition of these saints in 1862, under complicated situations and split environment.⁵ This edition significantly differs from the previous one, which was typical for the painters from the Korcha - Moskopole artistic circle.

Characteristic for the art in the 18th century was that Methodius was in the center of the composition of the Seven Wise Men. He was painted holding the model of the temple in his hands. Next to him, St. Clement of Ohrid and St. Cyril were presented as archpriests. The rest of the group of the Seven Wise Men, St. Naum, St. Gorazd, St. Angelarij and St. Sava, are in the background, behind them.

This type of composition is to be followed in: the monastery Dracha near Kragujevac, dating from 1735; in the Ardenica monastery, 1744; in the church of Sts. Peter and Paul, Vitkukji, 1764; an icon in the museum in Korcha; and, as the last representation in the monastery of St. Naum, 1806.⁶

Dicho Zograf has conceived the new typology on a completely different basis, but it was in a large part interwoven with the national needs of the newly initiated Revival. St. Clement is painted in the mid-

⁴ Г. Ангеличин – Жура, *Поглавари на Охридската Црква*, Охрид, 2008;

⁵ Ц. Грозданов, *Словенските Учители во животот на на Пречиста Кичевска и развојот на композицијата на Седмочислениците во втората половина XIX век*, Света Пречиста Кичевска, Скопје, 1990, 119-133;

⁶ Ц. Грозданов, *Свети Наум Охридски*, Скопје 1995;

1. Church of the Dormition of the Holy Virgin, v. Botun

dle of the composition with an archpriest's scepter in his hand. He is sometimes inscribed as Archbishop or Patriarch of Ohrid, and Sts. Cyril and Methodius are painted on the sides, holding an open scroll with the Slavic alphabet. The rest of the saints are behind them, who are sometimes accompanied by the representations of St. Erasmus and St. John Vladimir.⁷

Abraham Dichov continues this revival editorial in the painting of the Seven Wise Men. He painted these images mostly on frescoes.

This extended chronological introduction was necessary, because the compositions of the Seven Wise Men found in the past period of time, show some compositional changes that are significant in the historical development of their iconography. They will be separately discussed. The oldest of these images was identified in the church "the Dormition of the Holy Virgin" in the village of Botun,⁸ in the Ohrid region. The composition dates from 1895. This large church has impressive dimensions. It was built in 1859, the iconostasis was done in 1871 by painters from Debar, and the icons are painted in 1895 by Krste and Kostadin, sons of Nicholas from the village of Lazaropole.⁹ The composition of the Seven Wise Men is painted in the altar

2. The Seven Slav Saints/Seven Commencement, Church of the Dormition of the Holy Virgin, v. Baton

space on the south wall, in the area of the deaconicon with a special decorated niche.

Basically, this one contains the Revival iconographic concept. St. Clement is in the middle. He is portrayed as an old man with white hair and beard, red *stihar* and a *felon* over his chest and archpriest's *mitre* on his head. With his right hand he is blessing, and in his left hand he is holding an archbishop's scepter which ends with a cross in the upper part.

⁷ Ц. Грозданов, *Портрети*;

⁸ Д. Смилески, *с. Ботун*, Охрид, 2002;

⁹ Г. Ангеличин – Жура, *Христијански храмови и свети места во Охридско*, Охрид 2007, 15-16; Krste Nikolov painted icons for the churches in Mramorec and Zlesti, the Ohrid region. He moves to Ohrid together with his brother Kostadin. See: Асен Василев, *Възрожденски майстори* (живописци-резбари-строители) София, 1965, 244;

3. Church of St. Peter and Paul, v. Mešeišta

4. The Seven Slav Saints/Seven Commencement, detail, church of St. Peter and Paul, v. Mešeišta

5. Church of St. Athanasius, v. Crvena Voda

Before him is a high table on which a Gospel and a covered *potir* are placed. In the foreground there is an open scroll with the Slavic alphabet.

In the foreground, next to St. Clement, are painted St. Methodius of Thessaloniki and St. Cyril of Thessaloniki in garments with *mitres* on their heads. They are holding the Gospel in one of their hands as well as an open scroll with the alphabet, and with the other one Cyril is blessing while Methodius is holding a closed Gospel. Behind them are: St. Gorazd as a monk, St. Naum as archpriest. Opposite of Gorazd and Naum are St. Sava, inscribed as Sava of Ohrid, and St. Angalerij as a monk, inscribed as Angelarij of Germany.

Krste Nikolov and Kostadin Nikolov make certain amendments to the concept of Dicho Zograf and Abraham by inscribing the Slavic saints Cyril and Methodius as **of Thessaloniki**, St. Sava as **of Ohrid**, St. Angalerij as **of Germany**, and St. Naum of Ohrid is depicted as an archpriest. Krste Nikolov, one of the brothers, a year earlier, in 1894, paints this composition in the form of an icon in the church of Sts. Peter and Paul in Kichevo.¹⁰ The icon he painted for the church of St. Vlasij in the village of Lozhani, the Struga region, is

¹⁰ С. Цветкоски, *Црквата Свети Петар и Павле во Кичево*, Охрид 2010, 19-20, 39;

6. *The Seven Slav Saints/Seven Commencement, church of St. Athanasius, v. Crvena Voda*

7. *Cave church of the Ascension, v. Evla, Prespa*

also very famous. There, the Seven Wise Men are identically painted as on the previous one.

The second composition which we identified in the church of Sts. Peter and Paul in the village of Mesheishta,¹¹ Ohrid, dating from 1902, was painted by the Andonovi brothers: Dimitri, Eftim and George, from the village of Gary.

The Seven Wise Men are painted on the north wall in a developed form, without the characteristic grouping it had in the village of Botun.

St. Clement is depicted in the middle of the composition, wearing an archpriest's garment, *mitre* on his head and an archpriest's scepter in his left hand, and he is blessing with his right hand. Before him is the holy throne, on which the holy Gospel and the *potir* are placed. On both sides of the throne are Sts. Cyril and Methodius, dressed as archpriests, holding scrolls with the alphabet in their left hands. Behind St. Cyril of Thessalonica St. Angalerij and St. Sava are painted. And behind St. Methodius, St. Gorazd and St. Naum of Ohrid are painted. The third representation of the seven Slavic saints,

which we identified during our recent field research, is located in the church of St. Athanasius in the village of Crvena Voda, in the Ohrid region.¹² The fresco painting is done by Gore Doneski from the village of Gary in 1919. The central place in the composition belongs to St. Clement; on the sides, St. Cyril and St. Methodius of Thessaloniki are painted. All of them are wearing archpriest's garments and *mitres* on their heads. St. Clement has an archpriest's scepter in his hand, St. Cyril is presented with a closed codex in his hands and St. Methodius carries the open scroll with the alphabet. Behind them are: St. Naum of Ohrid as an archpriest, St. Gorazd as a monk, St. Sava as an archpriest and St. Angalerij as a monk, inscribed as **of Germany**. What caught our attention was that the author of this iconographic composition used the one Krste Nikolov introduced in the art of the late 19th century as an immediate example. St. Naum and St. Sava are painted as archpriests, while St. Angalerij is inscribed as **of Germany**. These are the most important features of this new late Revival edition. Although the science community has expressed

¹¹ Група автори, *Мешешта*, Охрид, 1987; Н. Целакоски, *Црквата Свети Петар и Павле, с. Мешешта*, Мешешта, 2005;

¹² Г. Ангеличин – Жура, *Христијански храмови и свети места во Охридско*, Охрид 2007, 71;

8. *The Seven Slav Saints / Seven Commencement - lithography, church of the Ascension, v. Evla, Prespa*

9. *The Seven Slav Saints / Seven Commencement, detail*

certain views regarding the formation of this Revival edition in the painting of the Seven Wise Men, we would suggest a representation of the Seven Wise Men in the field of graphic arts, which we think is the immediate example Krste Nikolov used while portraying the Seven Wise Men. We go back to this graphic - lithography, because in previous studies, it was very little used as a comparative material and work that preceded the already mentioned compositions.¹³ It is lithography of the Seven Wise Men, dating from 1869, whose copy is found in the cave church of St. Spas - "Ascension of Christ" in the village of Evla, in the Prespa region.¹⁴ This is the old-

est known representation in which St. Naum is portrayed as an archpriest, with lavish archpriest's mitre on his head, while St. Sava is inscribed as **of Ohrid** and St. Angalerij as **of Germany**. The central part of the composition is identical to the representations in the villages of Botun, Mesheishta and Crvena Voda. The newly discovered images of the Seven Wise Men in the region of Ohrid and their comparative analysis, but also the comparison with the oldest of this type, the graphic from the village of Evla, shows that despite the Revival concept, the art of the Macedonian Revival is used in another edition of the seven Slavic saints, who are portrayed in the art until the end of the 19th and early 20th century. This edition is presented in the works of painters from the Debar-Mijak region, followers of Dicho Zograf and his son Abraham, who create their best works at the end of the 19th century. The three presentations showed that the composition of the Seven Wise Men had been often painted and had been a part of the ideological message of the Macedonian revival of the 19th century.

¹³ Ц. Грозданов, *Уметноста и културата во XIX век во Западна Македонија* (студии и прилози), МАНУ, Скопје, 2004, 278;

¹⁴ Text about the Seven Slav Saints with relevant literature cf.: А. Серафимова, *Изглед и одраз: Промислување на сликовноста на Седмочислениците*, Патриониум.мк, Година 7, Бр. 12, Скопје 2015, 269 - 296;

НОВООТКРИЕНИ ПРЕТСТАВИ НА СЕДМОЧИСЛЕНИЦИТЕ / СЕДМОПОЧЕТНИЦИТЕ ВО ОХРИДСКО

Резиме

Култот на словенските светители Седмочислениците / Седмопочетниците се возобнови во текот на XVIII век кога во Москополе, во познатата печатница на Григориј Москополски, се отпечати Аколутијата. Во тој црковен зборник се застапени житија за светители која ги слави Охридската архиепископија.

Текстовите од Аколутијата извршиле влијание на зографите кои почнале да ги сликаат Седмочислениците, во понатамошниот текст Седмопочетници, во фрескоживописот и во иконописот на тоа време. Посебен однос кон култот и претставите на Седмопочетниците имаат зографите од Корчанско – Москополскиот ликовен круг. За тоа сведочат сочувваните претстави на овие простори, југозападните делови од Охридската дијецеза. По прекин од неколку децении, проследени со драматично - историски настани, кон средината на XIX век, кога започнува процесот на Преродбата, повторно се јавува интересот на зографите за претставување на словенските светители – Седмопочетниците.

Значаен придонес кон оформување на новата преродбена редакција на Седмопочетниците има Дичо Зограф, кој во сложената и подвоена охридска средина во 1862 година ја слика и првата претстава на овие светители. Таа битно се разликува од предходната редакција на оваа композиција својствена на зографите од Корчанско – москополскиот ликовен круг.

Во уметноста на XVIII век централно место во композицијата Седмопочетници го зазема Методиј Солунски, кој во своите раце го држеше моделот на храмот, а странично од него се претставувани светите Кирил и Климент Охридски. Новиот преродбенски тип Дичо го конципира на сосема други основи, но, во голем дел, проткаен со националните потреби на штотуку започнатата Преродба. Во средината на композицијата се слика св. Климент Охридски со архиерејски жезол во раката, понекогаш сигниран како архиепископ или патријарх охридски, а од страните се насликани св. Кирил и св. Методиј Солунски, кои го држат отворениот свиток со словенска азбука. Зад нив се останатите словенски светители, на кои, понекогаш, им се придружуваат и претставите на св. Еразмо и св. Јован Владимир.

Оваа преродбена редакција при сликањето на Седмопочетниците ја продолжува Аврам Дичов, кој слика повеќе нивни претстави во фрескоживописот.

Ваквиот подолг хронолошки вовед беше неопходен, бидејќи композициите на Седмопочетниците што ги откривме во изминатиот период покажуваат одредени композициски промени што се значајни во историскиот развој на нивната иконографија.

Најстарата претстава на Седмопочетниците ја идентификувавме во црквата „Успение на Богородица“ во с. Ботун, Охридско. Таа е од 1895 година. Оваа голема црква со импозантни димензии, изградена во 1859 година, со резбан иконостас од 1871 година со икони работени од дебарските зографи и живописана во 1895 година од страна на Крсте и Костадин синови на Никола од с. Лазарополе. Композицијата на Седмопочетниците е насликана во олтарниот простор на јужниот сид, во делот на факониконот во посебно декорирана ниша.

Од вообичаената преродбена концепција на Дичо

Зограф и Аврам, Крсте Николов и Костадин Николов внесуваат одредени измени со што словенските светители св. Кирил и св. Методи ги сигнира како Солунски, св. Сава како Охридски, св. Ангелариј како Германски а св. Наум го слика како архиереј.

Втората композиција што ја идентификувавме се наоѓа во црквата „Св. Петар и Павле, с. Мешеишта, Охридско, од 1902 година, сликана од браќата Андонови: Димитрија, Ефтим и Ѓорѓи од с. Гари. Седмопочетниците се насликани на северниот сид во развиена форма, без карактеристичната групираниост што ја имаше во с. Ботун.

Во средината на композицијата е насликан св. Климент Охридски во архиерејска одежда, митра на главата и архиерејски жезол во левата рака, а со десната благословува. Пред него е светиот престол, на кој е положено светото евангелие и потирот. Од двете страни на престолот се насликани светите Кирил и Методи, облечени како архиереи, држејќи во левата рака отворени свитоци со азбуката. Зад Св. Кирил Солунски се насликани: св. Ангелариј и св. Сава а зад св. Методи, св. Горазд и св. Наум Охридски.

Третата претстава на словенските Седмопочетници што ја идентификувавме при нашите последни теренски истражувања се наоѓа во црквата „Св. Атанасие во с. Црвена Вода, Охридско. Живописот е дело на зографот Ѓоре Донески од с. Гари а настанал во 1919 година. Во него централно место зазема св. Климент Охридски, а странично од него се насликани св. Кирил и св. Методиј Солунски, сите во архиерејски одежди, со митри на главата. Св. Климент е со архиерејски жезол во раката, св. Кирил со затворен кодекс во рацете а св. Методиј го носи отворениот свиток со азбуката.

Зад нив се насликани: св. Наум Охридски како архиереј, св. Горазд како монах, св. Сава како архиереј и св. Ангелариј како монах сигниран како Германски. Паѓа во очи дека иконографски оваа композиција како непосреден пример ја зема претставата на Седмопочетниците што во уметноста на доцниот XIX век ја воведува Крсте Николов. Св. Наум Охридски и св. Сава се насликани како архиереи, додека св. Ангелариј е сигниран како Германски. Тоа се најбитните карактеристики на оваа нова доцнопреродбена редакција.

На крај се навраќаме на една графика – литографија на Седмопочетниците од 1869 година чиј примерок се наоѓа во пештерната црква „Св. Спас“, с. Евла, Преспа. Ова е најстарата позната претстава на која св. Наум Охридски е насликан како архиереј, а св. Ангелариј како Германски. Средишниот дел на композицијата е идентична со претставите во Ботун, Мешеишта и Црвена Вода.

Новооткриените композиции на Седмопочетниците од Охридско и нивната меѓусебна компаративна анализа, но и со споредувањето со најстарата од овој тип, графиката од с. Евла, покажува дека, покрај преродбенската концепција, во македонската Преродба се вообликува една друга редакција на Седмопочетниците кои паралелно во уметноста се сликаат се до крајот на XIX и почетокот на XX век. Оваа редакција е застапена во делата на дебарско – мијачките зографи, следбеници на Дичо Зограф и неговиот син Аврам.